

Тарих сабақтарындағы пәнаралық байланыстар

Тарихты оқытудың маңызды міндеттерінің бірі - оқушыларға өткеннің тарихи бейнесінің бөлшектенуін жеңуге көмектесу, тарихи процесті панорамалық түрде, оның тұтастығы мен алуан түрлілігімен көре алу үшін жағдай жасау. Бұл мәселелерді шешуге сабақтарда пәнаралық байланыстарды жүзеге асыруға көмектеседі.

Пән аралық байланыс бойынша қосымша ақпарат сабақты шамадан тыс жүктемеуі және тарих бойынша оқу материалының мазмұнынан көңілдерін басқаға аудармайтындай болу керек.

1. **Тарих-әдебиет.** Қоғамда болып жатқан тарихи оқиғалар мен процестер көбінесе көркем шығармаларда көрініс табады. Сондықтан сабақта тарихи құжаттар, көркем шығармалардан үзінділер талданады, оларды тарих оқулықтарындағы тиісті сипаттамалармен және бағалаумен салыстыру жүргізіледі.

Сабақта қолданылатын көркем әдебиеттер оқу материалын нақтылауға және оқушылардың тарихи идеяларының ажырамас бөлігі болып табылатын өткеннің жарқын бейнелерін қалыптастыруға көмектеседі. Көркем кітап оқушылардың назарын аударуға көмектеседі, пәнге деген қызығушылықтың дамуына ықпал етеді. Көркем әдебиет шығармаларында әдетте оқулықтарда жоқ - дәуірдің атмосферасы мен түсі, өмірдің нақты сипаттамалары мен элементтері, жарқын фактілер мен өткен адамдардың сыртқы келбетін сипаттау - сияқты белгілі бір материалды табамыз. Көркем әдебиет тарихтың ғылыми материалын суреттейді, оның көркем тақырыптарына түсініктеме береді, түсінуді тереңдетеді, өмір құбылыстарына қызығушылық тудырады, эмоционалды тәжірибе тудырады.

Тарих сабағындағы көркем әдебиеттің орны және оны таңдау принциптері.

Тарих сабақтарына арналған көркем әдебиетті таңдау кезінде екі аспектіні ескеру қажет:

Біріншіден, материалдың танымдық-тәрбиелік құндылығы (яғни тарихи құбылыстардың шынайы баяндалуы).

Екіншіден, оның жоғары көркемдік құндылығы.

Тарих сабақтарында қолданылатын көркем әдебиеттерден үзінділер мыналарды қамтуы керек:

1) мектеп бағдарламасында зерделенуі көзделген тарихи оқиғалардың жанды бейнесі;

2) тарихи қайраткерлердің бейнелері және халық бұқарасының бейнесі;

3) өткен оқиғалар өрбіген жағдайдың суреттемелік сипаттамасы.

Тарих сабақтарына арналған көркем шығармаларды жіктеу.

Әдеби ескерткіштер	Тарихи беллетристика
зерттелетін дәуірде жазылған шығармалар, яғни сипатталған құбылыстар мен оқиғалардың замандастары жазған шығармалар. Олар дереккөздерге жатады, бірақ олар өз заманының өмірін автордың көзқарастарының призмасы арқылы бейнелейтінін ескеру керек. Сондықтан көркем шығармаға сыни көзқарас қажет.	Тарихи романдар, повестер және т.б. Олар тарихи дерек көзі бола алмайды. Олар оқушыларды қызықты сюжеттер, нақты бейнелер мен экспрессивті кейіпкерлер арқылы тарихпен таныстырудың құралы бола алады, яғни түсінікті және қызықты.

2. Тарих-География. Қазіргі қоғамның тарихы күрделі және алуан түрлі, бұл әртүрлілік аймақтың географиялық жағдайына, табиғи жағдайларына және әлеуметтік құрылымына байланысты. Шын мәнінде, география және тарих курсында әр пәннің ерекшелігін ескере отырып, бірдей процестер зерттеледі. Тарих және география курстарының пәнаралық байланыстарының әлеуетін пайдалану білім алушылардың әлемнің кеңістіктік ұйымдастырылу заңдылықтары, дамудың әртүрлі кезеңдеріндегі елдердің әлеуметтік-экономикалық дамуы туралы білімдерін кеңейтеді, статистикалық, кестелік, картографиялық материалдармен жұмыс істей білуін бекітеді. Мысалы, дүниежүзілік тарих бойынша 10-11-сыныптарда өркениеттердің, экономикалық жүйелердің қалыптасу ерекшеліктері туралы мәселе зерделенеді, онда табиғи-географиялық фактордың әсері (климат, толып жатқан көптеген өзендер, әлемдік теңіз және мұхит жолдарынан қашықтығы, шекаралардың ашықтығы, Еуропа мен Азияда орналасуы және т.б.) ескеріледі. Соғыстарды зерттеу кезінде картографиялық материалға сүйену қажет.

3. Тарих-Биология. Тарих пәнінің мұғалімі үшін биологиямен байланысты кейбір фактілер пайдалы және қызықты болуы мүмкін. Бірақ бұл жерде биологиялық фактілер тарихи аспектіде қарастырылады. Мысалы, адамның пайда болуы мен адам эволюциясы теориялары.

Тарихи уақыт ішінде, соңғы ғасырлар мен мыңжылдықтарда табиғатта болған өзгерістер "назардан тыс қалады". Мектеп тарихының курсы тек адамзат қоғамының дамуын зерттеп, табиғатта болып жатқан өзгерістерді қарастырмайды. Ал мұндай өзгерістер туралы ақпарат, біздің өркениетіміздің дамуы туралы неғұрлым дұрыс түсінік қалыптастыруға, адамзат пен табиғат арасындағы күрделі қарым-қатынасты түсінуге, экологиялық ойлауды қалыптастыруға ықпал етеді.

Әр түрлі сыныптарда әртүрлі тақырыптар қозғалуы мүмкін – тарих және биология сабақтарында тақырыпқа сәйкес. Мұнда ежелгі әлем тарихын қосымша материал ретінде зерттеуде қолдануға болатын бірнеше қызықты фактілердің мысалдары келтірілген.

Мысалы, біздің дәуірімізге дейін Испания, Греция, Италия, Қытай аумақтары ормандармен жамылған. Еуропаның оңтүстігінде бұл негізінен бук-емен, липа ормандары болды. Біздің дәуіріміздің басында олар кесіліп, бұталармен алмастырылды. Римдік жаулап алушылардың жорықтары Еуропаның орталығында-Германияда, Францияда орман кесуге ықпал етті. Мұнда ормандар мал жайылатын шалғындарға ауыстырылды.

Африканың солтүстігінде, Ливанда жуандығы 7м жететін Ливан балқарағайының қоры жойылды. Ливан балқарағайы Библияда суреттелген, одан аты аңызға айналған Сүлеймен патшаның сарайы салынған; храмдар балқарағайдан салынды, кемелер жасалды. Осы ағаштан жасалған мысырлық перғауын Тутанхамонның саркофагының егжей-тегжейлері 3200 жылдан кейін жақсы сақталған. Папирус қағазын шығару үшін материал ретінде пайдалану ливан балқарағайының қорларын жойды және біздің дәуіріміздің басында Египеттің үлкен аумағында олар сирек болды. Қазір Ливан балқарағайы Сирия мен Ливанның бірнеше жерінде өте аз мөлшерде қалды және қатаң қорғауға алынды.

Ежелгі әлемнің тарихы мәдени өсімдіктердің таралуымен де байланысты. Олардың көпшілігі олар пайда болған жерлерге жақын жерде өсірілді. Ең ежелгі мәдениеттер бірнеше мыңжылдықтарда кездеседі: бидай-Египетте, күріш-Қытайда, арпа-Месопотамияда, бұршақ, қызылша – Еуропада, шалғам – Еуропа мен Қытайда, қырыққабат – Жерорта теңізінде, қияр – Үндістанда.

Әскери жорықтар өсімдіктердің жаңа сорттарының таралуына ықпал етті. Сонымен, Александр Македонскийдің жорықтарының арқасында еуропалықтар банандармен танысты. Кіші Азиядағы Понтий патшасы Митридатқа қарсы жорықтардан шыққан римдік қолбасшы Лукулл Римге шие әкелді. Ассирия патшасы

Тигратпалассар, Саргон өздерінің жорықтарынан ағаш тұқымдарын, атап айтқанда Кіші Азияда тарала бастаған балқарағай тұқымдарын әкелді.

Мәдениетте қасиетті өсімдіктер де үлкен рөл атқарды: Үндістан мен Қытайдағы лотос, Мысырдағы мысырлық лотос. Ежелгі Грецияда храмдарда емен және лавр тоғайлары қасиетті деп жарияланды. Діни нанымдардан батырларды лавр жапырақтарынан жасалған гүл шоқтарымен марапаттау дәстүрі пайда болды. Кейінірек Римде раушандар танымал болды, олардан гүл шоқтары мен гирляндар жасалды. Букет орта ғасырларда пайда болды. Сәндік өсімдіктер ретінде раушандар Мысырда, ал лалагүлдер Персияда да танымал болды.

4. Тарих-информатика. Оқу процесін ақпараттандыруда ПӘН бойынша сабақтарда ақпараттық технологияларды қолдана отырып пәнаралық байланыстарды қамтамасыз ету маңызды. Сабақта ақпараттық технологияларды қолдану үшін мұғалім мен оқушылар АКТ құзыреттіліктеріне ие болуы керек.

Қолданылған әдебиет:

1. Дробышева О.В. Межпредметные связи на уроках истории и обществознания как способ формирования широкого научно-гуманитарного мировоззрения// <https://infourok.ru/mezhpredmetnie-svyazi-na-urokah-istorii-i-obschestvoznaniya-1309939.html>